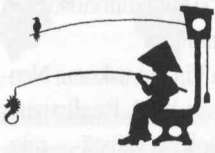

Mikrososiologisia merkintöjä Viron mafiasta

J o h a n B ä c k m a n

Sisilian mafiaan keskittyneiden historiansosiologisten tutkimusten (Blok 1974; Tilly 1974; Tilly 1985; Gambetta 1993) pe-

rusteella muutamat aikamme tutkijat pitävät lähtökohtanaan, että entisen Neuvostoliiton alueen ja varsinkin Venäjän kehitys 1990-luvulla voidaan rinnastaa 1800-luvun Sisiliaan (Varese 1994; Varese 2001; Volkov 1998; Volkov 1999; Volkov 2000a; Volkov 2000b). Toisaalta jotkut esittävät, että Venäjän kehitys on analoginen keskiajan Euroopan feodaaliyh-teiskunnan olosuhteiden kanssa (Shlapentokh 1996; Hendley 1997).

Perusajatuksena näitä historiallisia analogioita viljelevillä tutkijoilla on väite siitä, että valtio on menettänyt väkivallan monopolin ja että valtion korvikkeena yksityinen väkivaltaliiketoiminta eli mafia pitää huolen toimeenpanosta, aiheuttaen tällä tavoin kaaottisen ja väkivallan kyllästämisen tilanteen, jonka vertailukohdaksi kelpaa synkkä keskiaika tai eräs Italian periferia 1800-luvulla. Norbert Elias (1985) ideoiden pohjalta vastaavasti korostetaan, että Venäjä olisi loikannut takaisin sivilisaatioprosessin alkuun.

Monet tutkijat ovat esittäneet, että kaikki on mafian kontrollissa. Jakov Gilinski (2000) Venäjän tiedeakatemiasta väittää, että organisoitu rikollisuus on nopeimmin kehittyvä liiketoiminnan alue ja rikollisjärjestöt penetroituvat niille elämäalueille, joilla valtio on heikko tai ei toimi lainkaan. Gilinskin mukaan organisoitu rikollisuus suorittaa sovittelun, tuo-

mioistuinten, suojelun, vartioinnin, verotuksen, lainvalmistelun yms. instituutioiden elintärkeitä funktioita. Astetta pidemmälle menee R. W. Dellow (1998) Sandhurstin sotilasakatemiasta; hänen mukaansa organisoitua rikollisuudesta on tulossa hyväksytty osa tavallisten venäläisten elämää. Suuri osa siitä mitä voitaisiin kutsua hyvinvoinniksi — urheilu, kulttuuri ja muu ihmisläheinen toiminta — ovat rikollisryhmien hoidossa. Gilinskin tavoin Dellow kuvaa organisoitua rikollisuuden kaikenkattavana valtion korvikkeena.

Todellakaan ei ole vaikeata löytää väitteitä, joiden mukaan mafia kontrolloi käytännöllisesti katsoen kaikkea ja valtio on romahtanut. Näille väitteille on kuitenkin ongelmallista pitävän ja kattavan evidenssin puute — kyse tuntuu enemmänkin olevan muodikkaasta retoriikasta (joka itse asiassa on jo menossa pois muodista) kuin empiirisesti todennetuista väitteistä. Kevyet ja epämääräiset yleistyksiset mafian vallasta ilman konkretiaa tai riittävän perusteellisia tapausesimerkkejä aiheuttavat vain sen, että väitteet inflatoituvat ja niiden uskottavuus murenee (kuten tuntuu paljolti tapahtuneen). Mitä käytettyyn lähteistöön tulee, varsin usein tulkinnot perustuvat mielipiteisiin, sanomalehtiartikkeleihin tai anekdootinomaiseen todistusaineistoon. Vielä useammin mitään evidenssiä ei esitetä lainkaan.

Yleensä jälkineuvostoliittolaisen mafian tutkijat eivät sovelle modernin länsimaisen kriminologian tai oikeussosiologian teoreettista tai metodologista perustaa. Niiden avullahan pitäisi huomata, että missä tahansa modernissa yhteiskunnassa valtiolla ei ole absoluuttista väkivallan monopolia. Liiketoimintakonfliktit sovittelua usein yksityisesti, ja turva-ala vartiointiliikkeineen on eräs voimakkaimmin kasva-

via liiketoiminta-alueita — ja ennen kaikkea missä tahansa yhteiskunnassa rikollisuus on eräs sosiaalisen kontrollin muoto (Black 1984; Shearing & Stening 1987; South 1988; Gillie 1992; Fixler 1992). Niinpä se tosiasia, että entisen Neuvostoliiton alueella on nyt runsaasti turvafirmoja, tai se, että siellä ihmiset ratkaisevat konfliktejaan rikosten avulla, eivät ole todisteita transitioyhteiskunnan poikkeuksellisuudesta, vaan tunnusomaisia mille tahansa yhteiskunnalle. Sitä paitsi, loppujen lopuksihan jokainen yhteiskunta on “transitioyhteiskunta”.

Siksi ei olekaan yllättävää, että huolelliseen empiriseen evidenssiin perustuvat tutkimukset antavat tuskin mitään todistusta mafiaan perustuvasta sopimusten toimeenpanosta; päinvastoin, todellisuudessa näyttää siltä, että Venäjän markkinoilla yritykset toimivat kuten mitkä tahansa yritykset länsimaissa ja että pahamaineiset turvafirmat keskittyvät yleisimmin vartiointipalveluihin (ks. toistaiseksi perusteellisiin aiheesta tehty empirinen tutkimus Hendley et al. 2000).

Seuraavassa tavoitteeni on pohtia näitä ristiriitoja empirisesti esittämällä kaksi mikrososiologista tapausesimerkkiä organisoidun rikollisuuden kehityksestä venäjänkielisessä provinssissa Koillis-Viron Itä-Virumaalla, aivan Venäjän rajalla. Kohtla-Järveä ympäröiviä alueita pidetään usein Viron sosiaalisten ongelmien keskinä, johtuen kaivostoiminnan romahduksesta sekä väestön syrjäytymisestä. Monet asukkaat ovat menettäneet työnsä eivätkä saa kansalaisuutta kovan kansallisuus- ja kielipolitiikan vuoksi. Viron lehdistössä juuri tämän alueen mafia-tyyppiset rikollisuusongelmat ovat saavuttaneet runsaasti julkisuutta. Olen valinnut Itä-Virumaan aineistostani tarkastelun kohteeksi, koska juuri se tuntuu lähinnä sopivan Sisilian mafiaa koskevan historiallisen analogian testauskentäksi. Juuri Itä-Virumaalla — enemmän kuin missään muualla — organisoitu rikollisuus ainakin näyttää kehittyneen monopolisesti miltei absoluuttisessa valtiotyhjässä.

Seuraavien pienten tapausesimerkkien avulla yritän lähestyä alueen rikollisuutta mikronäkökulmasta ja vastata seuraaviin kysymyksiin: Mitä mafia on, keitä siihen kuuluu, mitä se tekee? Tämä aineistonaite ja sen analyysi saattaa kertoa jotakin olennais-

ta mafian ja sen rakenteiden toiminnasta entisen Neuvostoliiton eri alueilla, eritoten periferioissa ja maaseudulla, mutta myös kaupungeissa.

Tapaus 1: Suuri rahakuljetusryöstö

Kaivostyöläisten palkkarahoja kuljettanut panssari-auto ryöstettiin matkalla Kohtla-Järven pankista Kiviölin kaivoksille. Liikennepoliisiksi pukeutunut roisto pysäytti auton tiellä, ja rikoskumppani avasi tulen metsästä surmaten vartijan. Loput kaksi matkustajaa köytettiin ja rikolliset pakenivat autolla. Viranomaiset käynnistivät suuroperaation rikollisten löytämiseksi, mutta turhaan. Hylätty pakoauto löydettiin samana iltana. Rikospaikalta löytyi moottoripyörä, jonka rekisterikilpi oli väärennetty. Poliisi yritti jäljittää pyörän omistajaa ja murha-asetta, mutta tuloksetta. Tietovuotoepäilyn takia poliisi kuulusteli pankin henkilökuntaa ja kaivosten kirjanpitäjiä. Seitsemän kuukauden kuluttua tutkinta keskeytettiin tuloksettomana.

Paria vuotta myöhemmin kolme virolaismiestä pidätettiin epäiltynä eläkeläisnaisen ryöstöstä. Yksi epäillyistä, Valter, tunnusti miliisille, että hän oli osallistunut rahakuljetusryöstöön kumppaninsa Heinin kanssa kahta vuotta aiemmin. Rikolliset kertoivat, miten rikos oli organisoitu: miten he olivat ottaneet selville, miten rahat kuljettiin, kuinka monta vartijaa oli mukana, mikä aseistus heillä oli ja mitä reittiä auto ajoi. Kenraaliharjoitus pidettiin kuukautta aiemmin: liikennepoliisiksi pukeutunut roisto pysäytti auton ja tarkisti kuljettajan paperit. Muut tarkastelivat tilannetta ja laskivat aikaa. Rikolliset suunnittelivat pysäyttävänsä auton, sitovansa matkustajat köydellä ja jättävänsä heidät metsään.

Ryöstön organisointiin osallistui viisi henkilöä, joista kolme oli aiemmin työskennellyt poliiseina. Pääorganisaattori Feliks oli työskennellyt poliisissa 13 vuotta ja saavuttanut kapteenin (komisarion) arvon. Hänen kokemuksensa oli hyödyksi, kun poliisin toimia yritettiin ennakoita. Feliks sai elantonsa mustanpörssin kauppiaina: hän varasti tavaraa, kuten lihaa, ja möi sitä tallinnalaisiin kauppoihin. Monet poliisit olivat hänen asiakkaitaan ja alun perin Felikskin oli ollut mustanpörssin asiakas, kunnes

ryhtyi itse alalle. Toinen pääorganisaattori Heino pukeutui liikennepoliisiksi ryöstössä. Ennen ryöstöä hän oli pitkään työttömänä. Hän oli työskennellyt rautatiepoliisina, mutta erotettu juopottelun takia. Tapahtuneen jälkeen Heino oli kerskunut juovuspäissään osallistuneensa rahakuljetusryöstöön. Koska poliisilla oli verkostonsa paikallisissa baareissa, Heino pidätettiin, häntä kuulusteltiin ja suoritettiin kotietsintä, mutta poliisi ei löytänyt mitään. Heimon tuttu, Valter, varasti ryöstössä käytetyn moottoripyörän, mutta muu ryhmä ei tiennyt Valterin henkilöllisyyttä. Kolmas organisaattori oli Kaupo, Feliksin varastetun tavarän myyntiketjusta. Kaupon tehtävä oli noutaa Feliks ja Heino sovitululta paikalta ryöstön jälkeen. Myös neljäs jäsen rekrytoitiin — Elmar, Feliksin entinen poliisikollega. Elmarin värväämisestä kuitenkin luovuttiin varhaisessa vaiheessa, koska hänen pelättiin menettävän hermonsensa.

Ryhmä sai saaliikseen rahaa 3 000 työläisen kuukausipalkan verran. Feliksin naisystävä Helga auttoi rahan pesemisessä ja kätkemisessä. Toimiessaan pääkirjanpitäjänä tällinnalaisella terveysasemalla Helga vaihtoi osan ryöstösaaliin seteleistä työpaikallaan. Rahan kuluttaminen ei ollut helppoa, koska öykkärointi olisi herättänyt epäluuloja. Tärkeimmät ostokset teki Helga. Hän hankki Moskovasta hienon auton ja huijasi rahaa Heinolta väittämällä autoa todellista kalliimmaksi. Koska Heino oli työtön, auto rekisteröitiin Helgan tyttärelle. Helga osti myös television, nahkatakkeja, turkkeja, muita vaatteita ja koruja, ja jonkin verran arvopapereita. Kaupo osti itselleen auton, joka rekisteröitiin Kaupon siskon nimiin. Elmar ja Valter ostivat moottoripyörät. Pääosa rahoista meni juhlimiseen ja ravintoloihin. Raha kului nopeasti; kahden vuoden kuluttua joukkio oli palannut kauppaamaan varastettua tavaraa.

Seitsemän kuukautta ryöstön jälkeen ryhmittymä oli vähällä jäädä kiinni. Kalju, Feliksin kollega varastetun tavarän kaupassa, halusi kostaa Feliksille, jonka petos oli vienyt Kaljun vankilaan. Mutta poliisi ei uskonut Kaljun väitteisiin ryöstösuunnitelmasta. Feliks päätti hälventää epäilyksiä matkustamalla Kaupon kanssa Odessaan tekemään pikkubisnestä vaatteilla. Ideana oli hankkia tuomio pikkurikoksista ja tällä tavoin kätkeä suurempi rikos.

Kuten sanottu, ryhmä jäi kiinni kahden vuoden kuluttua ryöstöstä, kun Valter tunnusti osallisuutensa poliisille. Pian tämän jälkeen Heino tunnusti. Feliks pidätettiin ja murha-ase löydettiin hänen asunnostaan. Pian Felikskin tunnusti, samaten Kaupo ja Helga. Elmar ei tunnustanut, mutta näyttö riitti häntä vastaan.

Kyseisen rikollisryhmän rakenne ja toiminta käsitteivät kaikki tärkeimmät modernin organisoidun rikollisuuden tunnusmerkit. Ammattirikolliset, jotka saavat elantonsa rikoksista, suorittavat pysyvästi erityyppistä rikollista toimintaa, kuten varastetun tavarän kauppaa, ja toteuttavat lopulta hyvin suunnitellun, ison rahakuljetusryöstön. Rikollisten välillä oli selvä työnjako. Rikollinen tulo pestään eri keinoilla: sitä vaihdetaan pankissa, sillä ostetaan autoja, moottoripyöriä, vaatteita, koruja ja osakkeita, ja omaisuutta rekisteröidään muiden henkilöiden nimiin rikollisen alkuperän peittämiseksi. Monet osalliset olivat entisiä poliisimiehiä ja hämäräkaupan asiakkaat poliiseja, mikä luo korruptiivisen sidoksen alamaailman ja poliisin välille. Rikollisilla oli kykyä piileskellä poliisia vuosien ajan. Ryhmän jäsenet kuuluivat Viron pääkaupungin rikolliseen alamaailmaan ja osallistuivat pysyvästi varastetun tavarän kauppaan. Verkostot olivat siis laajoja. Läheisten henkilösuhteiden avulla he pystyivät rekrytoimaan toisiaan suorittamaan rikoksia, mutta toisaalta he myös ilmiantoivat kumppaneitaan poliisille ja huijasivat toisiaan, mikä siis teki alamaailman verkostoista melko vaarallisen ja epävakaa ympäristön.

Kiinnostavaa on se, että edellä kuvattu rahakuljetusryöstö tapahtui jo 14.11.1959, siis yli 30 vuotta ennen Neuvostoliiton hajoamista. Tapaus on kuvattu *Ajaroimad*-teoksessa (Tõnismägi 1997) ja se osoittaa selvästi, että Neuvostoliitossa alamaailma ja ammattirikollisuus olivat miltei yhtä kehittyneitä kuin missä tahansa muuallakin — jopa rahanpesu oli neuvosto-oloissa mahdollista. Ammattirikollisuus vaikutti melko kehittyneeltä paljon ennen 1980-luvun varjotalouden aikaa. Joka tapauksessa pelkästään tämä yksittäistapaus voi asettaa kyseenalaiseksi oletuksen siitä, että organisoitu rikollisuus olisi kehittynyt moderneihin mittasuhteisiinsa juuri 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa.

Mainittakoon, että rikoksen pääsuunnittelijat, Feliks ja Heino, tuomittiin kuolemaan vuonna 1963 ja teloitettiin ampumalla. Elmar ja Kaupo tuomittiin 15 vuodeksi, Helga kahdeksaksi ja Valter kolmeksi vuodeksi pakkotyöhön. Nykyisin heistä ei tiedetä muuta kuin että Elmar elää ja toimii aktiivisesti Viron suojeluskunnassa.

Tapaus 2: Verisyksy

Eräs vuosiin 1993—1996 sijoittuva ajanjakso Viron organisoidun rikollisuuden kehityksessä on saanut kutsumanimen “verisyksy”. Viron lehdistön kehittämällä termillä tarkoitetaan syksyä 1993, jolloin Kõhla-Järven murha-aalto alkoi. Elokuusta 1993 vuoden 1996 marraskuuhun saakka noin 20 henkilöä murhattiin, heistä kymmenkunta heti elokuussa 1993. Murha-aalto jatkui siis noin kolmen vuoden ajan, vaikkakin sitä kutsutaan yksikössä verisyksyksi.

Seuraavassa on tarkoitus kuvata, mitä todella tapahtui ja miksi. Keitä olivat murhaajat, keitä murhatut, kuinka paljon uhreja todellisuudessa oli, ja miksi heidät tapettiin? Tapauskuvaus perustuu haastatteluihin, jotka keräsin Viron keskusrikospoliisin organisoidun rikollisuuden vastaisen taistelun osaston poliisien kanssa Tallinnassa ja Jõhvissa vuosina 1997—1998.

Neuvostoliiton yleisen vankiarmahduksen tuloksena vuonna 1988 noin miljoona vankia vapautui. Monet heistä siirtyivät Viroon. Kaikki verisyksyn aktiiviset osalliset pääsivät vankilasta 1980-luvun lopussa tai 1990-luvun alussa. Vuoteen 1992 saakka rikollisuustilanne Kõhla-Järvellä oli verraten vakaa.

Murha-aallon pani alulle Valeri Lankovski, lisänimeltään Segatš, vuonna 1955 syntynyt Neuvostoliiton kansalainen ja Jõhvin kaupungin asukas. Hänellä oli neljä pitkäa tuomiota eri rikoksista, joukossa useita väkivaltarikoksia. Tuomioiden yhteenlaskettu kesto oli 20 vuotta. Ensimmäisen tuomionsa Segatš sai vuonna 1973, joten hän vietti valtaosan aikuiselämästään neuvostovankiloissa. Vapauttamisensa jälkeen hän muutti Viroon ja tunsu halua ryhtyä alamaailman johtajaksi. Aluksi hän organisoi pienen rikollisryhmän, ylläpiti suhteita Moskovaan ja ansaitsi rahansa huumekaupalla. Segatšin tärkein rikoskump-

pani oli entinen tarjoilija Valeri Mihailov (s. 1966), lempinimeltään Golova, joka organisoi oman rikollisryhmänsä, toimialueenaan autovarkaudet ja kiristys.

Segatš palkkasi henkivartijoihseen ja torpedoikseen eli tappajikseen kaksi aiemmin tuomittua rikollista, Sergei Bobylevin (s. 1965) ja Aleksandr Karvetskin (s. 1963). Segatšin määräyksestä Karvetski ja Bobylev hyökkäsivät muiden rikollisten kimppuun Kõhla-Järven torilla elokuussa 1993, mikä merkitsi verisyksyn alkua. Myöhemmin Segatš järjesti aseellisen hyökkäyksen pizzaravintolassa Kiviõlissa, tappaen ja haavoittaen myös sivullisia.

Segatšin nuori rikostoveri, entinen merivoimien sotilas lempinimeltään Pilja, päätti pettää Segatšin, koska tämä ei maksanut hänelle tarpeeksi. Pilja pyysi apua Golovalta, ja yhdessä he päättivät tappa Segatšin väijytyksessä. Kun Segatš, Pilja sekä kaksi rikoskumppania olivat oikeissa matkustaa Moskovaan hakemaan huumerahaa, Golova odotti heitä sovitulla paikalla Sillamäessä kahden tappajan kanssa. Sopimuksen mukaan Pilja vaati autoa pysähtymään ja murhaajat hyökkäsivät. Segatš tapettiin kumppaneineen 2.10.1993 ja auto poltettiin. Tapahtuman peittelemiseksi laitettiin liikkeelle huhu siitä, että Segatš oli poistunut maasta, mutta pian rakennustyöläiset löysivät kolme ruumista.

Sitten Golova päätti murhata kaksi Segatšin ukaavaa torpedoa, Karvetskin ja Bobylevin, jotka eivät tienneet, että Pilja oli siirtynyt Golovan puolelle. Pilja käski torpedot tappamaan Golovan banjassa Kuremäen lähellä. Mutta Pilja ja Golova suunnittelivatkin torpedoille ansan: kaksi hautaakin kaivettiin valmiiksi metsään. Kun Karvetski ja Bobylev saapuivat banjalle, Golova hyökkäsi metsästä ja tappoi molemmat sekä hautasi heidät. Näin Golovasta tuli Kõhla-Järven rikollisauktoriteetti ja Piljasta hänen oikea kätensä.

Vuonna 1994 Golova organisoi verilöylyn sillamäeläisessä baarissa. Seitsemän ihmistä haavoittui vaikeasti ja viisi heistä kuoli. Golova järjesti Itä-Virossa useita teloituksia rikoskumppaniensa ja kilpailijoidensa rankaisemiseksi. Golova haavoittui pahasti ampumavälikohtauksessa, hänet pidätettiin ja tuomittiin oikeudessa kuolemaan, mutta tuomiota ei

pantu täytäntöön Viron luovuttua kuolemanrangais-
tuksesta. Tuomio muutettiin 15 vuoden vankeus-
rangaistukseksi.

Golovan rikoskumppani Valeri Trofimov, joka
tunnettiin Golovan haudankaivajana, noudettiin Baš-
kirian pääkaupungista Ufasta todistamaan Golovaa
vastaan, mutta pian sen jälkeen Trofimov murhattiin
Ufassa. Golovalla oli suhteita paikalliseen poliisi-
mieheen, joka kätki Golovan rikosten todisteaineis-
toa. Tämä heitti pois hylsyjä ja jopa kävi Golovan
luona sairaalassa ilman lupaa.

Eräs Golovan kilpailijoista oli Aleksandr Botše-
rov, joka laati kirjallisia suunnitelmia rikollisesta toi-
minnasta. Hänen tietokoneeltaan purettiin suunni-
telmia panimon, julkisten vessojen, kauppojen, kus-
tantamon, turvavalvelun, räjähdetehtaan, huumekau-
pan, yksityisen vankilan ja bordellin avaamisesta.
Botšerovilla oli myös lista Afganistanin sodan vete-
raaneista. Botšerov yritti suurta petosta varastetuil-
la obligaatioilla ja suunnitteli Golovan murhaa, mut-
ta tulikin itse tapetuksi.

Golovan vankilatuomio sai poliisin mukaan ai-
kaan pienen hiljaisuuden Itä-Virossa. Vuosina 1994—
1995 maaperää valmisteltiin uudelle rikollismaailman
auktoriteetille. Hän oli Sergei Satšuk (s. 1958), lem-
pinimeltään Satša, joka kärsi vankeustuomiota Mur-
manskissa. Satšalla oli vaikutusvaltaa vankilassa ja
hän väitti olevansa ns. tunnustettu varas (vor v za-
kone) eli alamaailman todellinen auktoriteetti.

Satša hallitsi alamaailmaa yhdessä veljiensä Vasi-
lin ja Nikolain kanssa, kunnes Satša murhattiin
20.3.1995. Satšukin veljesten suunnitelmat olivat
kunnianhimoisia. Poliisin mukaan heidän tavoitteen-
aan oli kaapata koko Viro. Satša organisoi laajamit-
taisen kiristysverkoston, ja poliisin mukaan hänen
päämääränään oli jopa antaa Kohtla-Järvelle nimeksi
"Satšukovski". On mahdollista, että kaupunki tun-
nettiinkin tällä nimellä alamaailmassa. Satšukien ryh-
mä organisoivat useita murhia, joiden erikoispiirteenä
oli se, että uhrien ruumiit heitettiin käytöstä poistet-
tuihin Kohtla-Järven kaivosten syviin tuuletusput-
kiin. Poliisi onnistui nostamaan teknisesti vaikeissa
operaatioissa seitsemän ruumista 70 metriä syvistä
putkista.

Marraskuussa 1996 Viron keskusrikospoliisi pi-

dätti koko Satšukien rikollisryhmän. Virossa pidä-
tettiin yhteensä 14 henkilöä ja viisi henkilöä pidätet-
tiin Venäjällä yhteistoiminnassa Venäjän organisoi-
dun rikollisuuden vastaisen taistelun hallinnon (RU-
BOP) kanssa. Tutkinta johti Viron suurimpaan ma-
fiaoikeudenkäyntiin Satšukin veljeksiä ja heidän ri-
kollisryhmäänsä vastaan.

Tammikuussa 1997 tusina miehiä sai syytteen,
joukossa Vasili ja Nikolai Satšuk. Syyttäjän mukaan
miehet kiristivät suojelurahaa sadoilta ihmisiltä ja
esim. useiden liikemiesten ja 200 taksikuskin piti
maksaa suojeluveroa kuukausittain. Veron maksaneet
taksit saivat käyttää erityistä tarraa. Miehillä luet-
tiin syytteet viidestä murhasta ja kolmesta murha-
yrityksestä. Kolmen murhan väitettiin olleen kosto
Sergei Satšukin murhasta. Jutussa oli 200 todistajaa
ja 35 uhria. (BNS 18.1.1997, STT 22.1.1997).

Satšukien tapauksen jälkeen avoin väkivalta vä-
heni. Anatoli Sirotkin, lempinimeltään Sirota, sai
vaikutusvaltaa alamaailmassa, mutta pian hänet mur-
hattiin. Satšukien juttu ei yllyttänyt muita rikollisia
alamaailman johtajiksi. Tilanne Itä-Viromaalla vakiin-
tui ja väkivaltainen kausi päättyi. Golova oli ainoa,
joka selvisi verisyksystä hengissä, vaikkakin invali-
disoituneena elinkautisvankina. Jöhvin hautausmaalla
murhatut bandiitit on haudattu vieretysten, paikalli-
set kutsuvat paikkaa sankarikujaksi.

Verisyksyn analyysi

Siirryn tämän kuvauksen jälkeen analyysiin. Mikä
oli syynä verisyksyn tapahtumille? Miksi ihmisiä
murhattiin? Poliisi-haastattelujen mukaan tapahtu-
mien suurimpana syynä olivat päätekiäjien persoo-
nallisuuden piirteet. Segatš oli ensimmäinen, joka
halusi kontrolloida alamaailmaa ja tappa kilpailijan-
sa. Tämä pani alulle kostojen sarjan. Hänen jälkeen-
sä Golova ja Satša toimivat samalla tavalla. Kaikki
kuvattiin kylmäveriseksi ammatirikollisiksi, jotka oli
koulutettu neuvostovankiloissa. Persoonallisuuden
kehitys ja elämänhistoria tekivät tappamisen hyväk-
syttäväksi konfliktien ratkaisukeinoksi. Virolaispoli-
iisien mukaan ihminen, joka oli tottunut tappamaan
ja ratkaisemaan konflikteja tappamalla, ei pystynyt
pääsemään tästä tavasta eroon. Juuri tällainen oli

Golova, jota kuvattiin erityisen kylmäveriseksi (poliisimiehen sanoin) ”hän ... [on kuin] betoni, joka katsoo teihin tyhjin silmin, ... hänellä on koko ajan suuret mustat pupillit, ... kuin hän olisi ruumis, tämän ihmisen tilillä oli erittäin paljon verta.” Satšaa kuvattiin hyväksi näyttelijäksi, joka puhuu hyvin ja vakuuttaa muut. Vankilatuomionsa aikana hän luki paljon. Hän saattoi tappaa pienimmästäkin syystä, kuten poikkipuolisesta sanasta.

Verisyksy — kolmen vuoden episodi Viron rikoshistoriassa — on esimerkki organisoidun rikollisuuden evoluutiosta. Segatšin väkivaltaisista mieli-johteista toiminta kasvoi Golovan brutaaliksi väkivallaksi, ja viimein Satšukin veljesten kunnianhimoiseen ja laajaan kiristystoimintaan. Tilanne oli valtion kannalta vaarallinen. Virolaisprovinssissa kontrolloimaton mafiaväkivalta kasvoi suuriin mittoihin.

Tietenkin tapahtuneelle on monia yhteiskunnallisia syitä. Itä-Virumaan kaivostyöläisten yhteisö kärsi kovien työolojen aiheuttamista sosiaalisista ongelmista, matalista palkoista ja juopottelusta. Alue tunnettiin entisten vankien rehabilitaatiokeskukseksi: kemianteollisuuden palveluksessa huonoissa oloissa työskennelleitä vankeja kutsuttiin ”kemisteiksi”. Neuvostovallan romahdus raunioitti kaivosteollisuuden ja vähensi valtiokontrollia alueella. Koillis-Virosta tuli osa uutta itsenäistä valtiota, Viron tasavaltaa, ja uusi raja erotti Viron Venäjästä. Alueen venäjänkieliset jäivät heille vailla työtä ja kansallisuutta — heistä tuli muukalaisia synnyinmaallaan ja kotiseudullaan. Uuden valtion kansalaisuutta ei helposti myönnetty alueen venäjänkielisille. Olenaisista on kuitenkin se, että Viron hallitus suoritti etnisen puhdistuksen poliisivoimissa erottamalla useimmat venäjänkieliset poliisit (noin puolet poliisikunnasta), palkkaamalla kokemattomia väkeä poliisitehtäviin ja vähentämällä poliisikontrollia monilla alueilla. Kaikki tämä oli mukana vaikuttamassa siihen, mitä tapahtui verisyksyn aikana. Koillis-Virosta tulo todellakin klassisen durkheimilaisen anomian keskus. Siellä vallitsi depressio ja toivottomuus, mahdollisesti pahempi kuin millään Venäjän alueella. Kaikki nämä yhteiskunnalliset olosuhteet antoivat mahdollisuuksia sellaisille yksilöille kuten Segatš, Golova ja Satša saavuttaa vaikutusvaltaa. Verisyksy

oli paikallinen ilmiö, jossa väkivalta perustui yksilöiden välisiin konflikteihin maantieteellisesti pienellä alueella. Yhteydet Viron muille alueille olivat aineiston valossa vähäisiä, joskin yhteyksiä moniin entisen Neuvostoliiton etäisiinkin kolkkiin oli olemassa.

Lyhyellä aikavälillä tapahtuneen yhteiskunnalliset syyt voidaan siis löytää venäjänkielisen vähemmistön epävakaasta tilanteesta uudessa vastaperustetussa valtiossa, mutta pitkällä tähtäimellä syyt ovat ennen kaikkea Neuvostoliiton rangaistuspolitiikassa ja vankileirien saariston alakulttuurissa, joka muokkasi kaikkien verisyksyn päätekijöiden persoonallisuuksia. Kauempaa katsottuna Koillis-Viron tilanne oli myös tulosta Neuvostoliiton migraatiopolitiikasta ja siitä, että juureton venäjänkielinen vähemmistö istutettiin alueelle sodanjälkeisinä vuosina.

Johtopäätöksiä

Esittämäni kaksi tapaustutkimusta näyttävät tarjovan muutamia kiinnostavia ideoita. Ensimmäinen tapaus osoittaa, että 1990-luvun organisoitu rikollisuus ei ollut lainkaan uusi ilmiö. Sangen vakaa alamaailma toimi jo Neuvostoliiton oloissa 1950-luvulla. Varastetun tavarana pimeä kauppa oli aktiivista, ja monet poliisimiehetkin osallistuivat kauppaan. Rikollisten verkostot kattoivat koko neuvostomaan, eikä rikollisten ollut vaikea matkustaa Leningradiin tai Odessaan harjoittamaan elinkeinoaan. Jopa rahanpesu näyttää olleen aika arkipäiväistä 1950-luvun organisoituille rikollisille, rikollisesti hankitun omaisuuden alkuperän kätkemiseksi. Näyttää kuitenkin siltä, että alamaailma oli sangen eristäytynyt siinä mielessä, ettei se ainakaan pintapuolisesti tarkasteltuna täyttänyt välttämättömiä funktioita yhteiskunnassa. Rikolliset eivät suorittaneet funktionaalisia toimia liikemiehille tai alamaailmalle itselleen. Pelkkä suojelurahan kiristäminen ei vielä ole funktionaalinen toimi. Rikollinen toiminta oli erittäin hyvin suunniteltua menestyksekkään ryöstön osalta, mutta toisaalta rikollisyhteisö vaikutti varsin epävakaalta, kun monet sen jäsenistä halusivat pettää toisensa.

Tapaus näyttää varsin erilaiselta verisyksyn verrattuna. Kun kaikki vuoden 1959 rahakuljetus-

ryöstön osalliset olivat virolaisia, 1990-luvulle si-
joittuvan verisyksyn tapauksessa kaikki osalliset
olivat venäjänkielisiä, tosin monet sukunimiensä pe-
rusteella taustaltaan ukrainalaisia tai valkovenäläi-
siä. Verisyksy ei anna näyttöä yhteiskunnan kannal-
ta laajamittaisesta rikollisesta toiminnasta. Tapauk-
sen pani alulle konflikti kahden pienen rikollisryh-
män välillä, oikeastaan kahden yksilön välillä. Ei ole
näyttöä siitä, että rikollisryhmät olisivat suoritta-
neet kaikkia tai edes useimpia valtiolle kuuluvia teh-
täviä, kuten sopimusten toimeenpano. Satša tosin
kykeni luomaan pienen imperiumin, joka kiristi ra-
haa liikemiehiltä ja taksikuskeilta. Tämä ei silti riitä
näytöksi sille, että mafiatyyppisellä organisaatiolla
olisi merkittävä rooli liikesuhteisiin liittyvien pakot-
teiden toimeenpanossa tai että mafiatyyppinen ra-
kenne olisi korvannut valtion rakenteet. Näyttää sil-
tä, että Satša kykeni kiristämään vain muutamia lii-
kemiehiä, eritoten taksikuskeja ja mahdollisesti joi-
takin kioskikauppiaita.

Segatšin, Golovan ja Satšan ryhmät näyttivät to-
dellakin olevan melko eristäytyneitä muusta yhteis-
kunnasta ja keskittyivätkin sodankäyntiin keskenään.
Ne suhteet, joita ainakin Satšalla oli liikemiehiin, ovat
todennäköisesti lukumääräisesti suurempia, ja vai-
kuttaa siltä, että hän tarjosi heille ainakin jonkinlais-
ta suojelua. Mutta on kiistämätöntä, että poliisivi-
ranomaisilla edelleenkin oli vaikutusvaltaa alueella ja
loppujen lopuksi viranomaiset pystyivät panemaan
pisteen rikollisten toimille.

Tapausten vertailu voi antaa mahdollisuuksia jopa
sellaiselle hämmästyttävälle johtopäätökselle, että
alamaailma oli 1990-luvulla vähemmän organisoitu-
nut ja kehittynyt kuin 1950-luvulla. 1950-luvun neu-
vostoliittolaisilla ammattirikollisilla oli verkostoja,
jotka kattoivat koko Neuvostoliiton, liittyen erilai-
siin rikollisiin elinkeinoihin. 1990-luvulla Kohtla-Jär-
ven rikolliset elivät pääasiassa omissa oloissaan, vie-
läpä eristäytyneinä pieniin ryhmiin. Alamaailma
1950-luvulla oli vakaa, ylläpitäen koko yhteiskun-
nan läpäiseviä verkostoja ja korruptiivisia suhteita,
mutta 1990-luvun alamaailma oli pieni ja eristäyty-
nyt käyden läpi väkivaltaista evoluutiota ja harjoit-
taen sodankäyntiä johtavien bandiittien välillä.

Verisyksyn osallistuneiden käytös ja väkival-

tainen purkaus Koillis-Virossa on ilmiönä uniikki, ja
se voidaan kuvata seuraukseksi sosiaalisista muu-
toksista, kommunistivallan romahduksesta, suures-
ta vankiarmahduksesta, neuvostovankileireillä han-
kituista persoonallisuuden piirteistä, kaivosalueen
luonteesta hylättyinä periferiana, ja venäjänkielisen
väestön heikenneestä sosiaalisesta asemasta. Molem-
mat yhteiskunnalliset tekijät yhdessä antoivat mah-
dollisuuksia sellaisille persoonille kuin Segatš, Golo-
va ja Satša hankkia vaikutusvaltaa ja saada asiat me-
nemään tahtonsa mukaan.

Näihin kahteen esimerkkiin liittyen voisi pohtia,
missä määrin ne voidaan yleistää koko entisen Neu-
vostoliiton alueeseen. On paljolti mahdollista, että
monet verisyksyn piirteet ovat esiintyneet monilla
maaseutualueilla, pikkukaupungeissa tai suurkaupun-
kienkin alueilla entisessä Neuvostoliitossa. Mutta
väite, että tämä toiminta olisi samanlaista kuin mafi-
an toiminta 1800-luvun lopun Sisiliassa, vaikuttaa
hyvinkin harhaanjohtavalta. Sisilian mafia syntyi
maareformin vaikutuksesta, ja yksityiset toimeen-
panijat ilmaantuivat tarjoamaan aseistettua suojelua,
koska Sisilia oli periferia ja valtio oli käytännössä
täysin poissa (Blok 1974). Sisilian mafia oli yhteis-
kunnallisen kehityksen yleispiirre, merkityksellinen
kaikille, mutta virolaiskylän mafia maan koillisalu-
eilla oli merkityksellinen lähinnä bandiiteille itsel-
leen. He eivät olleet funktionaalisia yhteiskunnalle,
vaan dysfunktionaalisia ja vaarallisia ympäristölleen.
He kykenivät saamaan kontrollia vain omista pienis-
tä ryhmistään ja alamaailmasta, ja jonkin verran pai-
kallisten yrittäjien keskuudesta.

Olisi harhaanjohtavaa väittää, että he olisivat suor-
rittaneet valtiolle kuuluvia funktioita ja että valtio
olisi alueella romahtanut ja sen kontrolli poissaole-
va. Valtiokontrolli ei ollut koskaan poissa, eikä alu-
eella tehty maareformia. Mutta Sisiliassa valtiokont-
rolli oli todellakin täysin poissa, poliisi saattoi vie-
railla saarella kerran vuodessa. Siellä maareformi oli
syy väkivaltaliiketoimen esiintuloon. Mutta Venä-
jällä tai Virossa ei oltu toteutettu kaiken kattavaa
maanomistuksen muutosta — maata ei oltu noihin
aikoihin yksityistetty niin kuin se yksityistettiin
Sisiliassa. Entisessä Neuvostoliitossa yksityistämis-
prosessi käsitti yritysten ja laitosten radikaalin yk-

sityistämisen, ei maan yksityistämistä. Voidaan todeta, että analogiat Sisilian mafiaan ovatkin harhaanjohtavia.

Lopuksi on todettava, ettei jälkineuvostoliittolaisen mafian tutkiminen ole helppoa. Liikkeellä on aivan liikaa löysää puhetta, huhuja, poliittisesti motivoituja argumentteja ja jopa venäläisvastaisia tuntemuksia, mutta toisaalta myös Venäjään ja sen naa-

purimaihin suunnattuja kapitalismin vastaisia väitteitä. Validia empiiristä materiaalia tähän mafia-tutkimukseen on vain rajatusti. Kun luodaan yleistä argumenttia mafian kehityksestä entisen Neuvostoliiton alueella, Koillis-Virolta 1990-luvulla löytämäni verisyksy-tapaus voi olla hyödyllinen — samaten vertailu Neuvostoliiton aikaiseen ammattirikollisuuteen.

Lähteet

- Black, Donald (1984), *Crime as Social Control. — Toward a General Theory of Social Control: 2: Selected Problems.* (Ed.) Donald Black. Orlando: Academic Press.
- Blok, Anton (1974), *The Mafia of a Sicilian Village, 1860-1960: A Study of Violent Peasant Entrepreneurs.* Prospect Highs: Waveland Press.
- Dellow, R. W. (1998), *Russian Organised Crime: March 1998.* E97. Surrey: Conflict Studies Research Centre, Royal Military Academy Sandhurst.
- Elias Norbert (1995), *The Civilizing Process: 1—2.* Oxford: Basil Blackwell.
- Fixler, Philip E. Jr. & Robert W. Poole. Jr. (1992), Can Police Services Be Privatized? — *Privatizing the United States Justice System: Police, Adjudication and Correction Services from the Private Sector.* (Eds.) Gary W. Bowman et al. Jefferson, N.C.: McFarland & Co.
- Frye, Timothy (1997), Contracting in the Shadow of the State: Private Arbitration Commissions in Russia. — *The Rule of Law and Economic Reform in Russia.* (Eds.) Jeffrey Sachs & Katharina Pistor. Boulder: Westview Press.
- Gambetta, Diego (1993), *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection.* Cambridge: Harvard University Press.
- Gilinsky, Ja. I. (red.) (2000), *Deviantnost i sotsialnyi kontrol v Rossii (XIX—XX vv.): tendentsii i sotsiologitšeskoje osmyslenije.* Sankt-Peterburg: Ateleija.
- Gillie, Michael S. (1992), Private Dispute Resolution. — *Privatizing the United States Justice System: Police, Adjudication and Correction Services from the Private Sector.* (Eds.) Gary W. Bowman et al. Jefferson, N.C.: McFarland & Co.
- Hendley, Kathryn (1997), Legal Development in Post-Soviet Russia. — *Post-Soviet Affairs* 13:3.
- Hendley, Kathryn, Peter Murrell & Randi Ryterman (2000), Law, Relationships and Private Enforcement: Transactional Strategies of Russian Enterprises. — *Europe-Asia Studies* 52: 4.
- Shearing, C. D. & P. C. Stenning (Eds.) (1987), *Private Policing.* London: Sage Publications.
- Shlapentokh, Vladimir (1996), Early Feudalism: The Best Parallel for Contemporary Russia. — *Europe-Asia Studies* 48:3.
- South, Nigel (1988), *Policing for Profit.* London: Sage Publications.
- Tilly, Charles (1974), Foreword. — Anton Blok, *The Mafia of a Sicilian Village, 1860-1960: A Study of Violent Peasant Entrepreneurs.* Prospect Highs: Waveland Press.
- Tilly, Charles (1985), War Making and State Making as Organized Crime. — *Bringing the State Back In.* (Eds.) Peter B. Evans et al. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tõnismägi, Heino (1997), Ajaromad: Kuriteod, mis vapustasid Eestit. — *Baltic News Service.* Tallinn.
- Varese, Federico (1994), Is Sicily the Future of Russia?: Private Protection and the Rise of the Russian Mafia. — *European Journal of Sociology* 23: 2.
- Varese, Federico (2001), *The Russian Mafia: Private Protection in a New Market Economy.* Oxford: Oxford University Press.
- Volkov, Vadim (1998), Monopolija na nasilije i skrytaja fragmentatsija rossiiskogo gosudarstva: Issledovatel'skaja gipoteza. — *Polititšeskije issledovanija* 5.
- Volkov, Vadim (1999), Silovoje predprinimatelstvo v sovremennoi Rossii. — *Sotsiologitšeskije issledovanija* 1.
- Volkov, Vadim (2000a), Organized Violence, Market Building, and State Formation in Post-Communist Russia. — *Economic Crime in Russia.* (Eds.) Alena V. Ledeneva & Marina Kurkchyan. The Hague: Kluwer Law International.
- Volkov, Vadim (2000b), Between Economy and the State. Private Security and Rule Enforcement in Russia. — *Politics & Society* 28: 4.